

MIGRÁCIA OBYVATEĽSTVA CEZ ŠTÁTNU HRANICU (NA PRÍKLADE PRACOVNEJ MIGRÁCIE MEDZI SR A ČR)

Marián Halás

Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta, Katedra humánnej geografie a demogeografie, Mlynská dolina, 842 15 Bratislava 4

Abstract: Integration of Europe enables rising limitless population movements, while the role of borderlines as artificial barriers has been reduced. Regions have a new possibility for spatially limitless development regardless of their position in the country. In the submitted paper, we emphasize theoretical aspects of trans-border migration movements. Our intention is to outline evolution and current situation in relation between the Slovak Republic and the Czech Republic.

Key words: trans-border movement, foreign migration, study migration, labour migration

1. ÚVOD

Zjednocujúca sa Európa dáva priestor k voľnému pohybu obyvateľstva, znižuje sa funkcia hranice ako umelo vytvorenej bariéry a pre regióny vzniká možnosť priestorovo neobmedzeného rozvoja bez ohľadu na ich polohu v rámci konkrétnej krajiny. V našom príspevku sa zameriame na teoretické aspekty migračných pohybov prekračujúcich štátnu hranicu a na konkrétnych príkladoch, opierajúc sa o dlhodobý a krátkodobý vývoj, zhodnotíme aktuálnu situáciu v prostredí medzi Slovenskou republikou a Českou republikou.

2. MIGRÁCIA CEZ ŠTÁTNU HRANICU (TEORETICKÉ ASPEKTY)

Na úvod bude potrebné si zadefinovať naše vnímanie pojmu migrácia cez štátnu hranicu. Za dôležitý prvok budeme v tomto prípade považovať miesto pobytu, v ktorom

sa konkrétny obyvateľ časovo najdlhšie zdržiava. Na rozdiel od (na Slovensku používaných) štatistických či demografických definícií (Mládek, 1992; evidencia migrácie ŠÚSR) migráciou preto nazveme aj pohyb obyvateľstva za štúdiom a za prácou (štatisticky označované ako dochádzka do škôl a dochádzka do zamestnania). Dôvodom tohto postupu je skutočnosť, že tento pohyb v prípade prekročenia štátnej hranice sa stále častejšie spája s prevládajúcim pobytom osoby v mieste štúdia alebo v mieste zamestnania (spravidla formou prechodného pobytu). Potom môžeme migračný pohyb rozdeliť na migrácie bez zmeny trvalého pobytu a migrácie so zmenou trvalého pobytu (v SR pod termínom migrácie aj oficiálne štatisticky evidované). U Slovákov však naďalej prevláda skôr konzervatívny prístup a v porovnaní s ostatnými stredoeurópskymi národmi je u nich potenciál k mobilite za prácou najnižší (Divinský, 2004). Medzi migrácie bez zmeny trvalého pobytu prekračujúce štátnu hranicu zaraďujeme študijné migrácie a pracovné migrácie (pri študijných migráciách budeme ďalej brať do úvahy len úroveň vysokých škôl a univerzít, pretože migračné pohyby cez štátnu hranicu za štúdiom na stredných, prípadne i základných školách sú v porovnaní s nimi v podstate zanedbateľné). V medzinárodných štatistikách je pojem pracovná migrácia štandardne používaný, podľa dĺžky pobytu sú rozlišované krátkodobé a dlhodobé migrácie (Recommendations on Statistics of International Migration, 1998). Za migrácie nebudeme považovať pohyb obyvateľov za nákupmi, službami, návštevy príbuzných a známych a pod. Tieto bývajú väčšinou nepravidelné a majú variabilnú periodicitu.

Dôležitým fenoménom, ktorý si zaslúži zvýšenú pozornosť a na základe ktorého je možné vysvetliť priestorové správanie obyvateľstva sú dôvody migrácií. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že každý pohyb vo svojej podstate je vyvolávaný existujúcimi rozdielmi medzi prostrediami, v ktorých sa následne začne uskutočňovať. V prípade migračných pohybov to je rozdiel v ponuke a dopyte vybraných komponentov geografického prostredia miesta pôvodného a miesta zmeneného pobytu človeka. Dokumentujeme si to modelovo na jednotlivých prípadoch.

Študijné migrácie:

- a) rozdielna odborná úroveň štúdia
- b) rozdielna medzinárodná akceptácia
- c) rozdiely v kontaktoch na potenciálneho zamestnávateľa
- d) rozdiely vo financovaní školstva

Pracovné migrácie:

- a) rozdielne možnosti pracovného uplatnenia v konkrétnom odbore
- b) rozdielne finančné ohodnotenie vykonanej práce
- c) rozdielny prístup zamestnávateľa k zamestnancovi
- d) rozdielna úroveň a kompetencie odborových organizácií

Všeobecne sa za základný stimul v oblasti pracovnej migrácie považuje rozdiel v príjmoch príslušnej kategórie pracovníkov. Mnohé štúdie potvrdzujú, že existuje málo dôkazov pre tvrdenie, že ekonomický rast je spojený s rastúcou príjmovou nerovnosťou (Rievajová, 2002).

Takisto by sme mohli pomenovať najdôležitejšie dôvody vedúce k migrácii spojenej so zmenou trvalého pobytu, v tomto prípade sa však počet vstupujúcich faktorov zvyšuje (napr. pri porovnaní s pracovnými migráciami, kde jednoznačne prevládajú rozhodnutia vychádzajúce z ekonomických kritérií) a dôvody vedúce k tomuto rozhodnutiu sú podstatne diverzifikovanejšie.

Napriek tomu že väčšina teórií migrácie vychádza z možnosti voľného pohybu osôb bez regulácie – neoklasická teória, integračná teória, teória dokonalej konkurencie atď. (World Migration 2003), migračný pohyb cez štátnu hranicu je do značnej miery determinovaný postojom krajín na ňom zúčastnených. Pri liberálnom postoji krajiny neobmedzujú priestorové správanie obyvateľstva, pohyb za prácou (analogicky i za štúdiom) sa riadi len aktuálnym stavom na trhu práce. Regulatívnym postojom sa naopak štát snaží z určitých spoločensko-ekonomických dôvodov tieto pohyby obmedzovať. Európska únia (Schengenský systém hraníc) zabezpečuje voľný pohyb osôb, tovaru, služieb a kapitálu na vnútorných hraniciach krajín (fakticky to znamená ich zánik). Niektoré štáty (Nemecko, Rakúsko, Francúzsko, Taliansko, Španielsko) sa však bránia tento základný princíp zachovať aj pri vstupe kandidátskych krajín a žiadajú v ich prípade zavedenie prechodného obdobia regulujúceho voľný pohyb osôb. Strach z masového prisťahovalecstva pracovnej sily z nových krajín patrí medzi najväčšie obavy z rozšírenia EÚ. Príklady Írska, Grécka, Španielska a Portugalska hovoria, že masové emigrácie z týchto krajín sa nekonali – naopak, členstvo v EÚ ukázalo reálnu nádej na zlepšenie domácej ekonomickej situácie. Veľa občanov týchto krajín sa postupne začalo vracieť domov, v ďalšej fáze sa dokonca stávajú krajinami nových imigrácií (World Migration 2003). Slovenská republika má na základe platnej zmluvy bez obmedzení vzájomné zamestnávanie občanov s Českou republikou (podrobnejšie v ďalšej časti príspevku). Je to však jediný susedný štát, s ktorým máme obdobnú zmluvu podpísanú.

V strednej Európe smerujú hlavné pracovné migračné toky z východu na západ. Na Slovensko prichádzajú prúdy migrantov z Ukrajiny a Bieloruska, obyvatelia Slovenska smerujú za pracovnými príležitosťami hlavne do Česka, Rakúska a Nemecka (Kollár, 2000; Williams, Baláž, Kollár, 2001). To znamená, že pracovné migrácie prebiehajú prevažne v smere z ekonomicky slabších krajín do krajín s rozvinutou a výkonnejšou ekonomickou sférou a zároveň politicky stabilných. Za hlavné argumenty zástancov regulovaných migrácií môžeme považovať (bez ohľadu na to, či sú opodstatnené): znižovanie ceny práce príchodom lacných pracovných síl z východu; znižovanie pracovných príležitostí pre domáce obyvateľstvo a následný rast nezamestnanosti; zvýšená migrácia niektorých národov vedúca k väčšej pravdepodobnosti formovania patologických spoločenských javov ako sú rasová a národnostná neznášanlivosť a kriminalita; využívanie finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu putujúcich do vysokého školstva cudzími štátnymi príslušníkmi (pri školských migráciách) a pod. Na druhej strane stoja argumenty zástancov voľného pohybu osôb: prirodzený vývoj v konkurenčnom trhovom prostredí vedúci k ekonomickému rastu; pracovné a študijné migrácie obyvateľov v produktívnom veku vyúsťujúce do úplnej migrácie (zmena trvalého pobytu) zlepšujúce celkovú demografickú (vekovú) štruktúru obyvateľstva (zvlášť aktuálne pri študijných migráciách); migrácie obyvateľov v produktívnom veku s potenciálom vytvárania nových pracovných príležitostí (opäť hlavne pri študijných migráciách).

Ako rozdielny postoj krajín ovplyvňuje priestorové správanie obyvateľstva môžeme dokumentovať na konkrétnom prípade. Po rozdelení ČSFR umožňovala nadácia prezidentov Michala Kováča a Václava Havla síce bezplatné štúdium Slovákov v Česku a naopak, ale obmedzila v rokoch 1995 – 1998 ich počet len na 80 ročne. Ostatní záujemcovia si museli štúdium v druhom štáte platiť. V dôsledku toho nastalo zníženie počtu slovenských študentov na českých vysokých školách z pôvodných 2 500 pri rozdelení až na približne 500. Až v roku 1999 došlo medzi ministrami školstva k dohode o štúdiu v druhej krajine. Počet Čechov študujúcich na Slovensku to veľmi nezvýšilo (v súčasnosti

ich je okolo 300), slovenský vysokoškoláci v Česku však začali rapídne pribúdať. V školskom roku 2000/2001 ich bolo 3 500 a o rok neskôr ich počet už výrazne prekročil 4 000, čo je približne trikrát viac ako tomu bolo v priebehu osemdesiatich rokov (www.czso.cz). Najväčší záujem je o medzinárodne najuznávanejšie univerzity. Na prvom mieste v tomto rebríčku je jednoznačne Univerzita Karlova, kde na niektorých fakultách počet prijatých Slovákov v školskom roku 2001/2002 dosahoval (lekárska fakulta) alebo dokonca výrazne prevyšoval (matematicko-fyzikálna fakulta) počet prijatých domácich študentov.

Študijné migrácie a pracovné migrácie prekračujúce štátnu hranicu majú veľa spoločných, ale aj rozdielnych prvkov. Ich hlavné smery sa spravidla príliš nelíšia, rozdiely v intenzite môžu byť už výraznejšie. U študijných migrácií je väčšia pravdepodobnosť, že sa študent už nevráti na miesto svojho pôvodného pobytu (rozdielna veková štruktúra študentov a pracujúcich, lepšia flexibilita a adaptabilita nižších vekových skupín, štúdium sa často spája s nájdením životného partnera). Pri pracovných migráciách je zasa vyššie relatívne zastúpenie denne dochádzajúcich (pendlers).

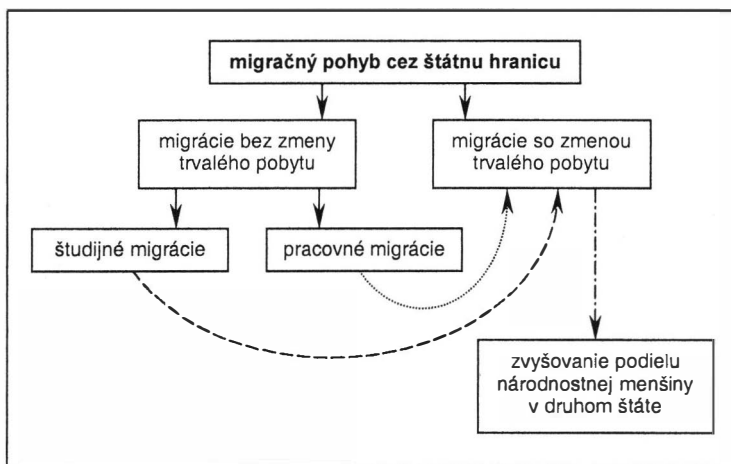

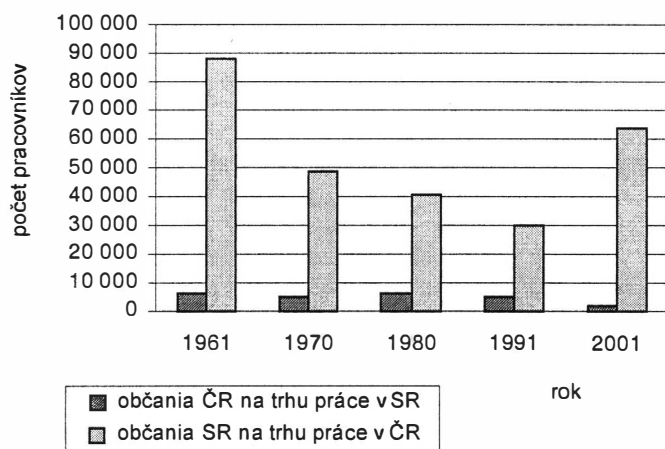
Schéma 1 Štruktúra a vzťahy migračných pohybov prekračujúcich štátnu hranicu

Geografický výskum migračných pohybov môžeme považovať za pomerne náročný z hľadiska možnosti získavania reprezentatívnych dát. Základné zdroje informácií môžeme rozdeliť do dvoch kategórií. Prvou sú oficiálne štatistické údaje, ktoré umožnia získať hlavne celkové počty migrantov (pracovných migrantov), horšia je už situácia z ich priestorovou diferenciaciou, ktorá je možná v lepšom prípade na úrovni určitého stupňa územných jednotiek podľa miesta zamestnania. Nie je možné už podrobnejšie získať ich hlavné smery (miesto začiatku v dvojici s ukončením migrácie) a hlavne hlavné dôvody a príčiny migrácií. Druhým zdrojom sú tzv. „mäkké dáta“ z terénneho (anketového) výskumu. Nimi naopak nezískame presné počty, ale viac sa môžeme dozvedieť práve o dôvodoch migrácií a získame možnosť hľadať súvislosti medzi migráciou a ostatnými ekonomicko-geografickými zložkami. Opodstatnenosť terénneho výskumu je hlavne v menšom geografickom priestore (mikroregióny).

3. PRACOVNÉ MIGRÁCIE MEDZI SR A ČR

Vzájomné zamestnávanie občanov Slovenskej republiky a Českej republiky má dlhoročnú tradíciu ešte z obdobia Česko-Slovenska. Vtedy bolo možné príslušné počty o vzájomnom zamestnávaní zisťovať z výsledkov sčítania ľudu, domov a bytov. Zdrojom dát boli údaje o dochádzke do zamestnania, to znamená údaje o mieste trvalého bydliska a o mieste pracoviska ekonomicky aktívnych obyvateľov. Po prvýkrát prebehla takáto evidencia v rámci sčítania ľudu v roku 1961, ďalšie nasledovali v rokoch 1970, 1980 a 1991. Údaje zo sčítania v roku 2001 už poskytujú len obmedzené informácie.

Počet Slovákov na trhu práce v Českej republike neustále klesal (graf 1). Najvýraznejší pokles (až o takmer 40 000 osôb) bol zaznamenaný v období medzi rokmi 1961 a 1970. Kým v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch hľadal pomerne značný počet ekonomicky aktívnych osôb bývajúcich na Slovensku pracovné uplatnenie na trhu práce v Česku, s rozvojom národného hospodárstva, podporeným značnými investíciami hlavne do priemyselnej infraštruktúry Slovenska, sa tento počet trvalo znižoval. Dlhodobý pokles bol podmienený predovšetkým zlepšením relácie medzi zdrojmi pracovných síl a rastom pracovných príležitostí vo väčšine slovenských okresov. Podstatne sa znížil záujem o náborové akcie podnikov ťažkého priemyslu a stavebných podnikov so sídlom v Českej republike. Takisto mala na pokles dochádzky vplyv aj skutočnosť, že časť slovenských pracovníkov získala v Česku trvalé bydlisko (Vicherek, 1997). Počty Čechov na trhu práce v Slovenskej republike boli počas tohto časového intervalu pomerne stabilné a pohybovali sa tesne nad päťtisícovou hranicou.

Graf 1 Dlhodobý vývoj vzájomného zamestnávania medzi SR a ČR (Zdroj: Dojíždka..., 1992, Horáková, 2004, Zamestnávanie občanov ČR v SR..., 2003.)

V súvislosti s rozdelením Česko-Slovenska muselo zákonite prísť k zmene vo vzájomnom zamestnávaní občanov Slovenskej republiky a Českej republiky. Pre zjednotenie vzájomných vzťahov bolo snahou upraviť tieto otázky takým spôsobom, aby sa doterajšie väzby narušili čo najmenej. Z tohto dôvodu bola 29.10.1992 v Prahe podpí-

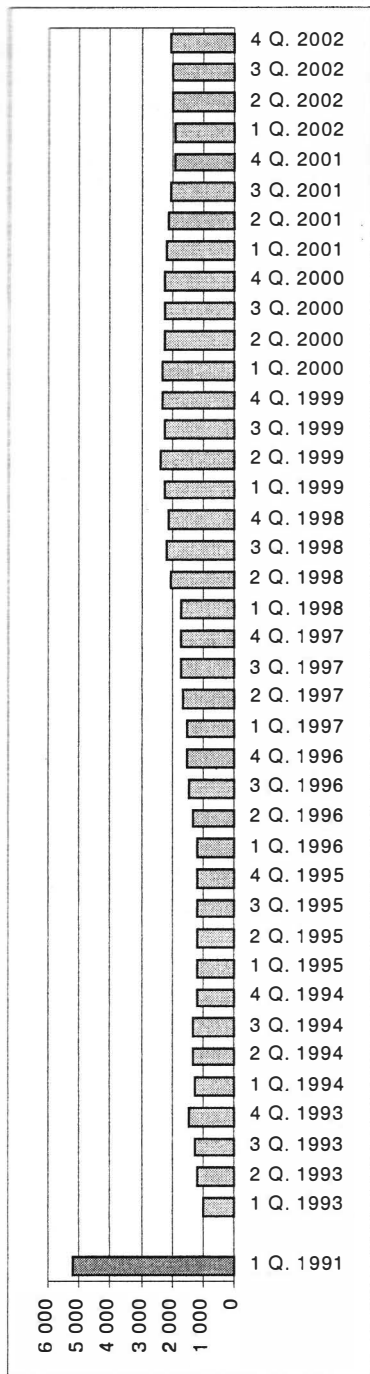
saná Zmluva medzi Slovenskou republikou a Českou republikou č. 317/1994 o vzájomnom zamestnávaní občanov. Počty občanov Českej republiky pracujúcich v Slovenskej republike odvtedy sleduje centrálné Národný úrad práce SR a počty občanov Slovenskej republiky pracujúcich v Českej republike Odbor služieb zamestnanosti Ministerstva práce a sociálnych vecí ČR. Obe inštitúcie poskytujú tieto dáta štvrťročne na úrovni slovenských, resp. českých okresov, čo umožňuje hodnotiť aj regionálny vývoj zamestnanosti občanov Česka na Slovensku, resp. občanov Slovenska v Česku po rozdelení spoločného štátu.

Počet občanov Českej republiky pracujúcich v Slovenskej republike (graf 2), ktorých bolo v roku 1991 viac ako 5 000 (pozn. – vtedy to boli ešte všetko občania Česko-Slovenska), sa znížil a v prvom momente po rozdelení klesol až na menej ako 1 000 osôb. Od roku 1993 až po rok 1998 nemal tento počet výraznejšie výkyvy, zhruba v polovici roku 1996 sa začal mierne zvyšovať a 30. 6. 1998 prvýkrát prekročil hodnotu 2 000. Po miernom poklese zo začiatku roku 2002 pozvoľné zvyšovanie pokračovalo, k 31. 12. 2002 bolo u nás zamestnaných 2 023 občanov Českej republiky. V podstate však tieto toky smerujú proti hlavnému smeru pracovných migrácií a na celorepublikovej úrovni (z hľadiska makroekonomickej situácie) sú ich hodnoty zanedbateľné.

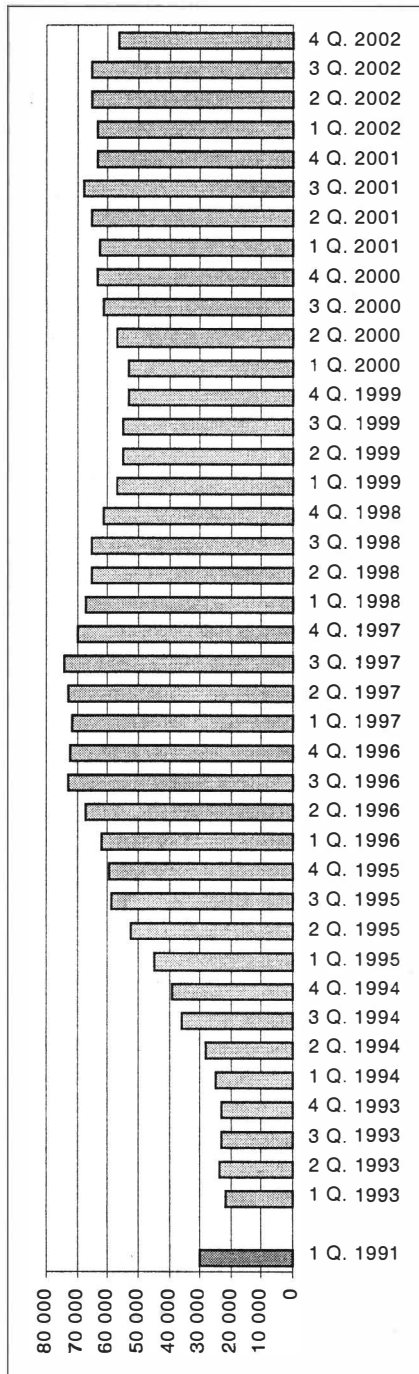
Zmeny nastali aj v priestorovom rozložení pracovných migrácií z Českej republiky do Slovenskej republiky (mapa 1), keď ich ťažisko sa jednoznačne posunulo do hlavného mesta Bratislavy. Kým ešte pri sčítaní ľudu v roku 1991 mala Bratislava podiel na celkovom počte pracujúcich z Českej republiky 22 % (*Dojízďka...*, 1992), ku koncu roka 2002 aj napriek pomerne nízkemu zvýšeniu absolútneho počtu takto zamestnaných (nárast o 330 osôb), to už bolo dokonca 74 %. Podiel ostatných okresov (jednotlivo) bol minimálny, viac ako 100 pracovníkov z Českej republiky nezaznamenal žiadny iný okres (95 mala Nitra). Prihraničné okresy s ČR znížili svoj podiel z viac ako štvrtiny až na necelých 7 % (www.nup.sk). Táto skutočnosť len potvrdzuje, že v súčasnosti je len Bratislava schopná pritiahnúť nové aktivity a vytvárať adekvátne počty pracovných miest, kým ostatné regióny Slovenska nedokážu v momentálnej situácii poskytovať pracovné príležitosti ani pre domáce obyvateľstvo.

Pracovné migrácie opačným smerom (graf 3) sú svojím rozsahom oveľa významnejšie a proces ich formovania nabral hlavne po roku 1994 výrazne na dynamike. Pri sčítaní v roku 1991 bol počet Slovákov pracujúcich v ČR necelých 30 000 a v prvom období po rozdelení poklesol asi o jednu tretinu (pohyboval sa tesne nad hranicou 20 000 osôb). Tento vývoj súvisel s pomerne výrazným prepúšťaním pracovníkov v mnohých priemyselných závodoch v druhej polovici roku 1991. V roku 1992 bola podstatne obmedzená činnosť stavebných firiem a na znížení počtu dochádzajúcich zo Slovenska do Česka malo vplyv aj rozdelenie spoločného štátu. Od roku 1994, hlavne v dôsledku rozdielneho napätia na trhoch práce v oboch republikách, prejavujúceho sa okrem iného i vo veľmi rozdielnej miere nezamestnanosti, začal počet občanov Slovenskej republiky pracujúcich v Českej republike značne a pravidelne narastať (Marek, Toušek, 1998). Postupne prekračoval 30, 40, 50, 60 aj 70 tisícovú hranicu, najvyššiu hodnotu od roku 1961 (74 237 osôb) dosiahol 30. 9. 1997.

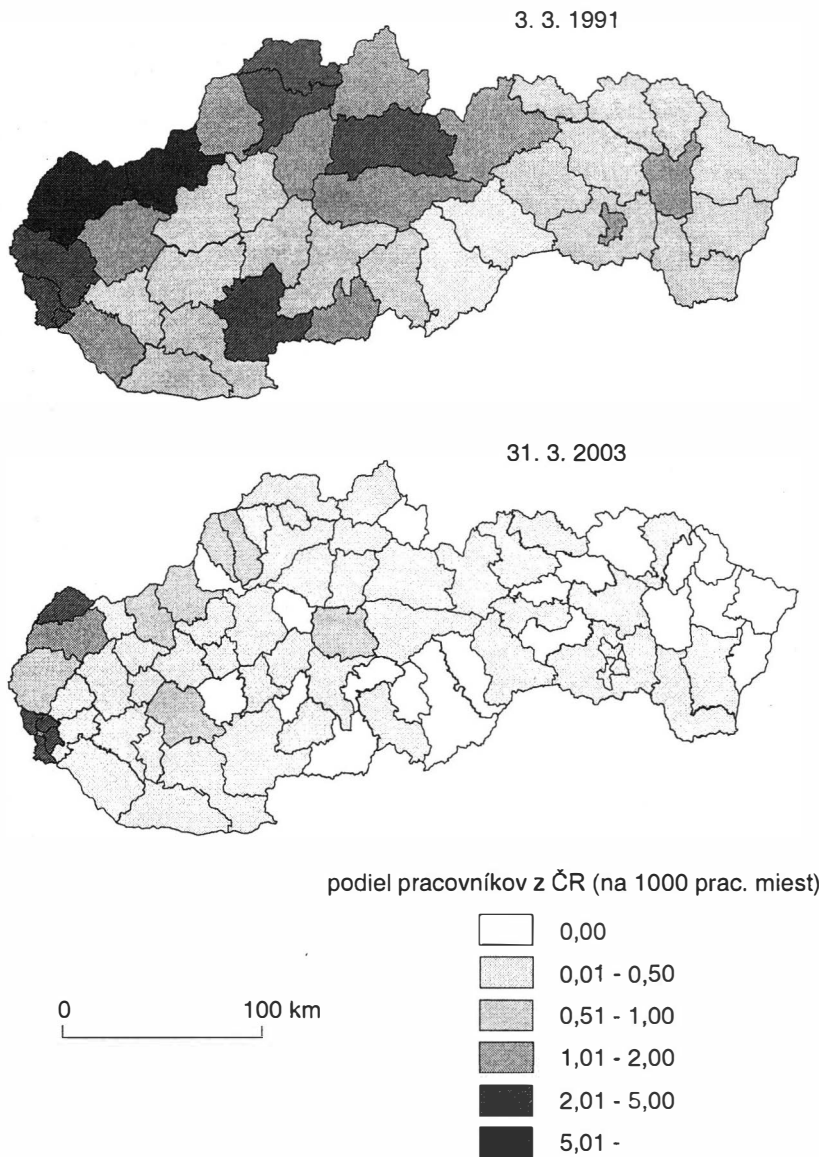
Od konca roka 1997 v súvislosti s celkovými ekonomickými problémami Českej republiky začína prichádzať k pomerne rýchlemu zvyšovaniu dovtedy veľmi nízkej miery nezamestnanosti, v roku 1998 tu počet zamestnaných Slovákov klesá k 60-tisícovej a na prelome rokov 1999 a 2000 až k 50-tisícovej hodnote. Po následnom miernom náraste začína od konca roka 2002 počet Slovákov na trhu práce v Českej republike opäť klesať.

Graf 2 Vývoj počtu občanov s trvalým pobytom v SR (Zdroj: Dojížďka ..., 1992, Zamestnávajúce občania ..., 2003)

Graf 3 Vývoj počtu občanov s trvalým pobytom v SR zamestnaných v ČR (Zdroj: Dojížďka ..., 1992, Horáková, 2004)

Mapa 1 Občania s trvalým pobytom v ČR zamestnaní v SR (Zdroj: *Dojízďka ...*, 1992, *Zamestnávanie občanov ČR v SR...*, 2003)

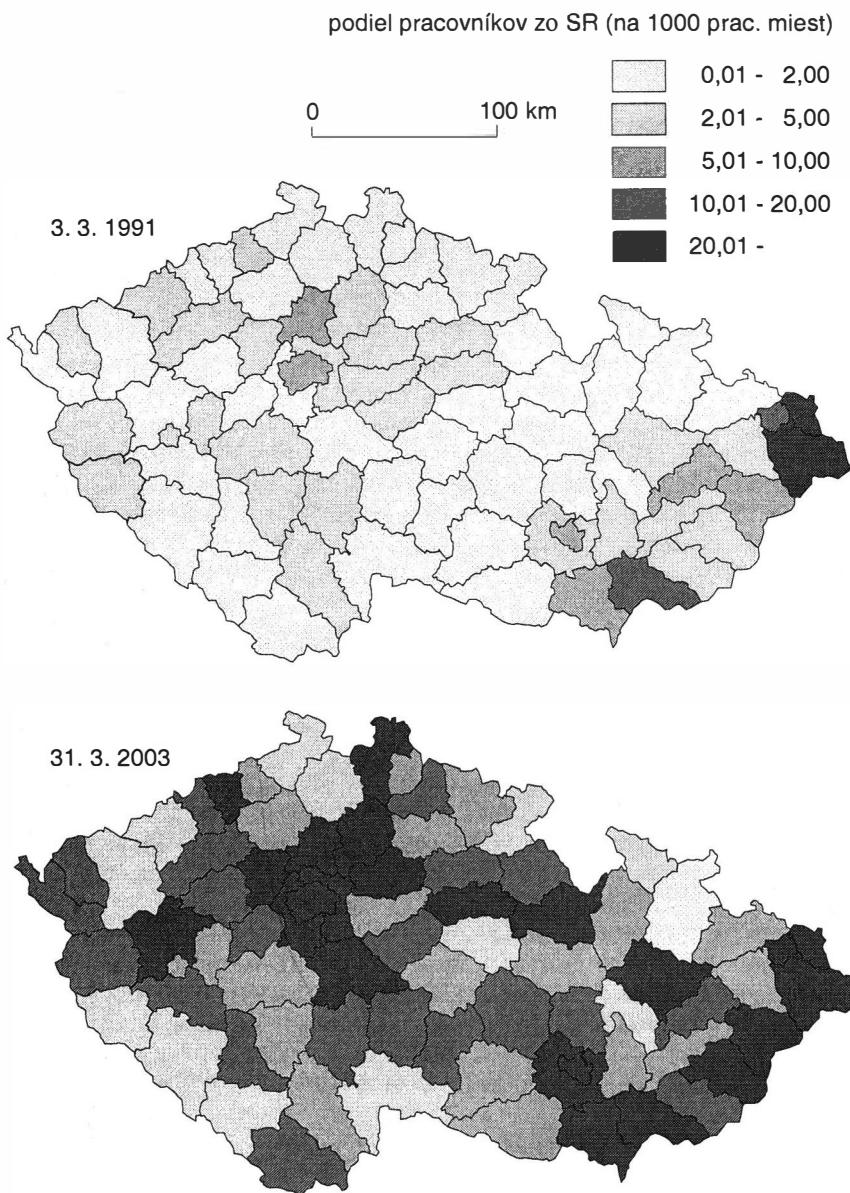
Súvisí to hlavne s rýchlejšou akceleráciou transformačného procesu jednotlivých parciálnych systémov na Slovensku (v porovnaní s Českom) – dane, dôchodky, zdravotníctvo, školstvo. Takisto sa začína znižovať dovedy veľmi výrazná diferencia miery nezamestnanosti v oboch krajinách a následný jednostranný tlak smerujúci k trhu práce v ČR.

V 90. rokoch 20. storočia boli Slováci v Česku zamestnávaní prevažne na menej atraktívnych pracovných postoch, ktoré domáce obyvateľstvo nechcelo obsadzovať. Zároveň boli ochotní pracovať za horších platových podmienok, čím prichádzalo k znižovaniu ceny práce. Dokumentovať to možno na príklade okresu Hodonín, kde ešte k 31. 12. 2000 z celkového počtu 2 378 pracujúcich zo Slovenska tvorili 26,4 % (627 osôb) pomocné pracovné sily a 50,0 % (1 189 osôb) robotnícke profesie (interné materiály Okresného úradu Hodonín, odbor trhu práce, 2001). V posledných dvoch rokoch sa situácia začína meniť a na českom trhu práce sa začínajú uplatňovať aj kvalifikovaní pracovníci (lekári, učitelia, programátori), ktorí tak supľujú domácu elitu odchádzajúcu za prácou na západ (tzv. sukcesia pracovných migrácií).

Čo sa týka priestorovej diferenciácie pracovných migrácií zo Slovenskej republiky do Českej republiky (mapa 2), zaznamenávame vysoké prírastky migrantov hlavne u najväčších miest (Praha, Brno, Ostrava), naopak relatívne klesá význam okresov slovensko-českého pohraničia. Priestorové zmeny však neboli až také výrazné ako pri migráciách opačným smerom a celková polarizácia v prospech Prahy je v porovnaní s Bratislavou nižšia (podiel prihraničných okresov sa oproti sčítaniu 1991 znížil k 31. 12. 2002 z približne 20 % na 15 %, podiel Prahy stúpol z 23 % na 26 %). Ku koncu roka 2002 podľa absolútneho počtu zamestnávaných občanov Slovenskej republiky figurovali v prvej desiatke štyri prihraničné okresy. Jediné dva české okresy, v ktorých došlo v porovnaní s rokom 1991 k absolútnemu úbytku pracujúcich Slovákov boli Karviná a Frýdek-Místek. Dôvodom bol útlm ťažby čierneho uhlia a prepúšťanie prebytočných pracovníkov zo závodov čiernej metalurgie. Aj napriek jednoznačnému zoslabeniu dochádzkovej pozície severomoravských okresov však zostáva naďalej trojica okresov Frýdek-Místek, Ostrava-město a Karviná spolu s Prahou oblastami s najvýraznejšou koncentraciou pracovných síl zo Slovenska.

Pri komplexnejšom hodnotení možno konštatovať, že priestorová diferenciácia pracovných migrácií prekračujúcich slovensko-českú štátnu hranicu je determinovaná hlavne ponukou voľných pracovných príležitostí na trhu práce. Tie závisia od ekonomickej vyspelosti a množstva podnikateľských aktivít v príslušnom regióne, ktoré sú však veľmi variabilné. Trh práce pôsobí elasticky a situácia na ňom sa pomerne dynamicky mení. Pracujúci zo Slovenska začínajú stále viac smerovať preto do regiónov s najnižšou nezamestnanosťou, a to aj napriek tomu, že v mnohých prípadoch majú značnú vzdialenosť od spoločnej štátnej hranice. Celkové počty pracovných migrantov čiastočne odrážajú aj celkový makroekonomický vývoj oboch krajín. Vyvíjajú sa v tzv. „protichodných vlnách“ (graf 2, 3), to znamená že napriek neporovnateľným hodnotám zvyšovanie jedného smeru je sprevádzané znižovaním opačného smeru (1999 – 2000 – posilnenie smeru ČR – SR; 2001 – 2002 – posilnenie smeru SR – ČR; od konca roku 2002 opäť posilnenie smeru ČR – SR).

Jedným z veľmi dôležitých problémov, ktoré v tejto súvislosti nemožno obísť, sú Slováci pracujúci v Českej republike „na čierno“, ktorí zároveň poberajú doma podporu v nezamestnanosti. Nie sú registrovaní na úradoch práce v Českej republike a preto o nich nemáme žiadnu štatistickú evidenciu. Ich skutočný počet je veľmi otázný, jeho odhady sa pohybujú v pomerne značnom číselnom rozpätí – od 5 000 až po 30 000 osôb. Predpokladá sa tiež, že táto hodnota sa mení vo veľmi krátkych časových intervaloch (bez viazanosti pracovnou zmluvou môže zamestnávateľ pružnejšie využívať pracovníkov, ktorí sú k dispozícii bezprostredne podľa aktuálnej potreby) a zároveň má výrazný sezónny charakter. Pre českých podnikateľov je takýto nelegálny postup výhodný, ne-

Mapa 2 Občania s trvalým pobytom v SR zamestnaní v ČR (Zdroj: *Dojíždka...*, 1992, Horáková, 2004)

treba za zamestnancov odvádzať dane a sociálne dávky a nie je ani problém dodržiavať zákonom stanovenú dĺžku turistického pobytu platnú pre všetkých cudzincov oprávnených zdržovať sa bez vízovej povinnosti v Českej republike. Slovenská strana sa v po-

slednom období snaží týchto pracovníkov aspoň čiastočne eliminovať povinnosťou pravidelného hlásenia sa na úradoch práce v mieste trvalého bydliska na Slovensku.

4. ZÁVER

Akým smerom by sa mal uberať ďalší výskum pracovných migrácií určuje viacero faktorov. Predovšetkým musia byť analýzy vychádzajúce z „tvrdých“ štatistických dát posudzované v kontexte s celkovým makroekonomickým vývojom a jeho zmenami a zároveň pri priestorovej diferenciacii prihliadať na regionálne a lokálne špecifiká geografického priestoru. Spôsob zamestnávania a jeho evidenciu treba oprieť o bilaterálne, prípadne multilaterálne dohody podpísané jednotlivými štátmi. Pokiaľ je vzájomné zamestnávanie medzi krajinami centrálné ovplyvňované a regulované, správa sa vyložene monotónne, v liberalizovanom systéme, keď je ponechané voľnému trhu, správa sa dia-metrálne odlišne.

Pri výbere špecifických problémov pracovných migrácií si treba všimnúť miesto trvalého bydliska pracovných migrantov, ich bývalú profesiu, sociálne zaradenie, prípadne iné štruktúrne charakteristiky (takéto analýzy je však možné robiť len na základe podrobného terénneho výskumu vytypovaných mikroregiónov). Postupne sa bude zvyšovať vzdelanostná a jazyková úroveň migrantov a veľký dôraz bude kladený na migrantov žijúcich v susedných štátoch i tzv. tranzitných migrantov.

Literatúra

- CATTAN, N., GRASLAND, C., ŘEHÁK, S. 1996. Migration flows between the Czech and Slovak Republics – which form of transition? In: *Central Europe after the Fall of the Iron Curtain, Geopolitical Perspectives, Spatial Patterns and Trends*. Eds. F. C. Carter, P. Jordan, V. Rey. Wien : Wiener Osteuropa Studien, 1996. S. 319-336.
- DIVINSKÝ, B. 2004. *Migration Trends in Selected EU Applicant Countries. Volume V – Slovakia : An Acceleration of Challenges for Society*. Bratislava : International Organisation for Migration. 2004, 146 s.
- Dojíždka a vyjíždka do zaměstnání a škol*. Praha : Federální statistický úřad, 1992. 86 s.
- DRBOHLAV, D. 1996. Česká republika a mezinárodní imigrace. In: *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v ČR*. Ed. M. Hampl. Praha : Přírodov. fakulta Univ. Karlovy, 1996, s. 199-218.
- DRBOHLAV, D. 1999. International migration and the Czech Republic. In: *Geography of Societal Transformation in the Czech Republic*. Ed. M. Hampl. Praha : Přírodov. fakulta Univ. Karlovy, 1999, s. 223-242.
- HALÁS, M. 1999. Migrácia obyvateľstva medzi SR a ČR a jej dôsledky. In: *Teoreticko-metodologické problémy geografie, príbuzných disciplín a ich aplikácie*. Eds. J. Minár, M. Trizna. Bratislava : Prírodov. fakulta Univ. Komenského, 1999, s. 180-185.
- HORÁKOVÁ, M. 2001. Současný vývoj pracovních migrací v České republice a jejich dopad na trh práce. In: *Demografie*, roč. 43, 2001, č. 3, s. 209-220.
- HORÁKOVÁ, M. 2004. *Mezinárodní pracovní migrace v ČR*. Bulletin č. 13. [online], [Citované 15. 6. 2004]. Dostupné na internete: <<http://www.vupsv.cz>>.

- MAREK, D. 1999. Dojíždka za prací a stěhování obyvatel ze Slovenska do moravské části moravsko-slovenského pomezí. In: *Acta Facultatis studiorum humanitatis et naturae Univ. Prešovensis : Prirodné vedy, roč. XXXII : Folia geographica 3*, Prešov : Prešov. univ., Fak. human. a príř. vied, 1999, s. 35-44.
- MAREK, D., TOUŠEK, V. 1998. Změny v zaměstnávání občanů Slovenska v okresech ČR moravsko-slovenského pomezí (geografická analýza). In: *Geografie X*. Brno : Masarykova univerzita, 1998, s. 94-99.
- MLÁDEK, J. 1992. *Základy geografie obyvateľstva*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1992, 230 s. ISBN 80-08-00768-0.
- Recommendation on Statistics of International Migration 1998 : Economic & Social Affairs : Revision 1, No. 58*. New York : United Nations, 1998. 96 s.
- RIEVAJOVÁ, E. 2002. Dopad migrace a vstupních procesů do EÚ na příjmovou úroveň. In: *Časopis o personalistice, práci a mzdě*, No. 2. [online], [Citované 15. 9. 2002]. Dostupné na internete: <<http://www.mfcr.cz/static>>.
- TOUŠEK, V., TOMŠÍČKOVÁ, B. 2000. Občané Slovenska v České republice sedm let po rozdělení. ČSFR (regionálně geografická analýza kontaktů). In: *Faktory efektivnosti rozvoje regionů ČR*. Eds. M. Víturka, J. Vystoupil. Brno : Ekonomicko-správní fakulta Masarykova univerzita, 2000, s. 153-165.
- VICHEREK, P. 1997. Zaměstnávání občanů Slovenské republiky v ČR. In: *Podobnosti a rozdiely vo vývoji SR a ČR po rozdelení Českej a Slovenskej federatívnej republiky*. Ed. P. Mariot. Bratislava : Geogr. ústav SAV, 1997, s. 33-43.
- World Migration 2003 : Managing Migration, Challenges and Responses for People on the Move*. Geneva : International Organisation for Migration, 2003. 396 s.
- Zamestnávanie občanov ČR v SR a nezamestnanosť občanov SR z územia ČR v Slovenskej republike*. [online], [Citované 15. 12. 2003]. Dostupné na internete: <<http://www.nup.sk>>.

Summary

Trans-border population migration (on example of labour migration between the Slovak Republic and the Czech Republic)

In general, we can argue that each migration is essentially caused by existing socio-economic disparities between two territories where it consequently occurs. In the case of migration movements, the difference in the supply and demand of certain elements present in geographical space of the previous and current citizen's domicile plays the crucial role. Trans-border migration movement is significantly pre-determined by the attitude of countries involved. Countries with a liberal attitude impose usually no restrictions limiting people's spatial behaviour, so migration for work (as well as study migration) is determined only by existing situation on the labour market. State social and economic policy cause that this kind of migration is limited considerably. An agreement on unlimited mutual employment of residents of both states involved was signed between the Slovak Republic and the Czech Republic in 1992. This type of agreement has been ratified with only one foreign country – the Czech Republic.

There has been a long-term tradition of the mutual employment of Slovak and Czech workers in either state since the existence of Czecho-Slovak federation. After the division of Czecho-Slovakia, changeover of mutual employment of Slovak and Czech citizens was inevitable. In the first period, the number of Slovak citizens working in the Czech Republic decreased approximately by one third (to 20,000). Since 1994, the number of Slovak citizens employed in the Czech Republic has been growing regularly, mainly as a consequence of different demands on the labour markets of both countries

detectable from different unemployment rates. The culmination of this tendency was evident in 1997, after surpassing the value of 70,000 workers. By December 31st, 2002, some 56,500 Slovak employees were registered in the Czech Republic.

The conducted research seems to be conditioned by several facts. First, both ways of research should be selected and harmonized thoroughly. The official statistical sources and unofficial data have to be handled proportionally in relation to mutual employment policy and its registration based on bilateral or multilateral agreements of the neighbouring countries. Within the selection of specific problems of professional migration, the residence of migrants as well as their previous profession, social status and some additional structural attributes should be taken into consideration. The education and language skills of migrants will be gradually improving. Attention will be paid mainly to the migrants living in neighbouring countries and to the so-called transit migrants.

Comenius University in Bratislava, Faculty of Natural Sciences, Department of Human Geography and Demogeography, Mlynská dolina, 842 15 Bratislava 4, Slovakia
e-mail: halas@fns.uniba.sk